

Про вивчення української мови в загальноосвітніх навчальних закладах у 2014/2015 н.р.

У 2014/2015 н.р. вивчення української мови в 5-6 класах здійснюватиметься за чинною програмою для 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів, укладеною відповідно до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1392) і затвердженою наказом МОН України від 06.06.2013 р. № 664.

Сучасні підходи, на яких базується оновлена програма з української мови для учнів 5-9 класів шкіл з українською мовою навчання, реалізуються в процесі цілеспрямованого формування й удосконалення всіх основних етапів пізнавально-творчої мовленнєвої діяльності – мотиваційного, змістово-орієнтаційного, процесуального, результативно-рефлексивного в процесі опрацювання на текстовій основі у взаємозв'язку чотирьох змістових ліній курсу української мови – мовленнєвої, мовної, соціокультурної, діяльнісної (стратегічної).

Формування у школярів мотивації навчання є однією із центральних проблем сучасної школи. Її актуальність обумовлена оновленням змісту навчання, постановкою завдань формування в учнів прийомів самостійного здобуття знань, розвитку пізнавальних інтересів, формування в них активної життєвої позиції.

Для формування повноцінної мотивації навчання необхідно забезпечити комплекс дидактичних умов (Савченко О.Я.), а саме: формувати суб'єкт-суб'єктну позицію учня; збагачувати зміст навчання української мови особистісно орієнтованим матеріалом; стверджувати гуманне ставлення до всіх учнів, бачити в них особистість; створювати навчально-розвивальне середовище; задовольняти потреби в спілкуванні з учителем й однокласниками в процесі навчання; збагачувати мислення, мовлення; формувати допитливість, пізнавальний інтерес, прагнення до самопізнання, самооцінювання своїх можливостей; стимулювати саморозвиток, самовдосконалення; використовувати різні способи педагогічної підтримки; виховувати активне, від-

повідальне ставлення учнів до навчальної праці, зміцнювати почуття обов'язку, волю тощо.

Сучасний урок української мови – це надзвичайно багатогранний процес педагогічної діяльності, у якому найголовніше – єдність форми й змісту, реалізація цілей (освітньої, розвивальної, виховної), завдань, структури, методів, прийомів, організаційних форм і засобів проведення з використанням нових педагогічних технологій. Це насамперед співпраця вчителя з учнями, у процесі якої відбувається активний інтелектуальний і мовленнєвий розвиток дітей.

Організація навчальних дій на уроках української мови спрямована на формування мовної і мовленнєвої особистості учня. Ефективна організація навчальної діяльності з урахуванням компетентнісного підходу передбачає надання переваг таким формам, методам, прийомам і засобам, які забезпечать формування комунікативної компетентності учнів.

Дидактичним резервом для формування комунікативної компетентності учнів основної школи в процесі навчання української мови є розвиток рефлексивних умінь і навичок.

Для формування й розвитку рефлексивних умінь і навичок на уроках української мови рекомендовано використовувати навчально-практичні й навчально-пізнавальні завдання, що вимагають від учнів самостійної оцінки чи аналізу власної навчальної діяльності, виявлення позитивних і негативних факторів, що впливають на результати та якість виконання завдання, самостійної постановки навчальних завдань (що треба змінити, виконати по-іншому, додатково дізнатися і т. п.); вираження ціннісних суджень, своєї позиції з обговорюваної проблеми на основі наявних уявлень про соціальні, особистісні й естетичні цінності, морально-етичні норми, аргументації (пояснення або коментаря) своєї позиції.

Наприклад: «Проаналізуйте самостійно урок і дайте відповіді на запитання: Що нового я дізнався (дізналася) сьогодні? Чи корисні для мене ці знання? Чи відчуваю я себе

на один крок сильнішим (сильнішою) у грамотності? Чи зможу я пояснити ці правила сторонній людині? Чи повною мірою я включився (включилася) у процес уроку? Що із вивченого видалося найскладнішим?» «Дайте відповідь на запитання: Чи задоволений (-а) я своєю роботою на уроці? Продовжте речення: Я сьогодні зрозумів (-ла), що...; Мені приємно, що...; Для того, щоб бути грамотним, необхідно...; Я збагатив (-ла) свої знання такою інформацією...» тощо.

Відповідно до ціннісного та емоційного компонентів навчання учнів української мови дуже важливим є виховання громадянського патріотизму, любові до Батьківщини, почуття гордості за свою країну; поваги до історії, культурних та історичних пам'яток; емоційно позитивне прийняття своєї етнічної ідентичності; поваги до інших народів і прийняття їх, готовність до рівноправного співробітництва; поваги до особистості та її гідності, доброзичливе ставлення до оточуючих, нетерпимість до будь-яких видів насильства і готовність протистояти їм; поваги до цінностей сім'ї, любові до природи, визнання цінності здоров'я свого та інших людей, оптимізм у сприйнятті світу та ін.

У 6 класі на курс вивчення мови виділено 122 год, 3,5 год на тиждень.

За новою програмою з української мови кількість годин не змінилася, тільки відбувся перерозподіл їх між 6 і 7 класами, а саме: 5 клас – 3,5 год на тиждень (122 год); 6 клас – 3,5 год на тиждень (122 год); 7 клас – 2,5 год на тиждень (88 год); 8 клас – 2 год на тиждень (70 год); 9 клас – 2 год на тиждень (70 год);

У зв'язку з перерозподілом годин у шостому класі з'явилася можливість збільшити певну кількість їх на вивчення майже всіх розділів.

Так, у мовленнєвій змістовій лінії програми уточнено деякі види творчих робіт щодо поділу їх на усні й письмові форми виконання, внесено певні зміни до вимог щодо рівня мовленнєвої компетентності учнів шостого класу.

З огляду на те, що у формуванні мовленнєвої компетентності шес-

методичні рекомендації

тикласників у процесі сприймання усних і письмових текстів чільне місце займає аудіювання й читання мовчки, то успішне опанування їх передбачає регулярне використання спеціально підготовлених учителем, цілеспрямованих завдань із розвитку в шестикласників умінь слухати-розуміти, читати-розуміти, аналізувати й оцінювати усні й письмові висловлювання (розуміти фактичний зміст, особливості побудови текстів, визначати тему й основну думку, причинно-наслідкові зв'язки, основну й другорядну інформацію, зображувально-виражальні засоби), висловлювати своє ставлення до почутого й прочитаного, критично формулювати власні судження.

У новій програмі в 6 класі на формування й розвиток аудіативних і читацьких умінь (уголос і мовчки) виділяється по 2 год на рік (по 1 год на семестр), не враховуючи проведення тестового контролю за рівнем досягнень шестикласників з аудіювання й читання мовчки, для цієї роботи спеціальних годин не відведено.

У мовній змістовій лінії збільшено кількість годин на «Повторення, узагальнення й поглиблення вивченого» (5/7) (тут і далі: у чисельнику подано стару кількість годин 5, а в знаменнику нову -7).

Розширено розділ «Лексикологія. Фразеологія» матеріалом про фразеологію, перенесеним із 5 класу й відповідно значно збільшено кількість годин (7/12).

Щодо розділу «Словотвір. Орфографія» (8/9), то його доповнено матеріалом про аббревіатуру, словотвірний ланцюжок, словотвірний розбір слова.

Збільшено кількість годин на вивчення розділу «Морфологія. Орфографія» (50/58), зокрема : на вивчення іменника (18/20), прикметника (15/17), числівника (8/10), займенника (8/9).

Зміст соціокультурної змістової лінії в кожному класі майже повністю змінено, наповнено новим матеріалом (тематика текстів, види висловлювань), а орієнтовні вимоги визначено з урахуванням вимог компетентнісного підходу.

Роль діяльнісної (стратегічної) змістової лінії виявляється у формуванні мотивації навчання, здатності організовувати свою працю для досягнення результату, дає змогу вибудувати цілеспрямовану лінію поведінки для успішного виконання певного завдання; в удосконаленні загальнонавчальних умінь, оволодінні творчими, естетико-етичними вміннями, які визначають успішність мовленнєвої діяльності.

Діяльнісну змістову лінію в кожному класі змінено з урахуванням вже набутих учнями умінь і навичок у попередніх класах.

У 7-9 класах ЗНЗ вивчення української мови здійснюватиметься за програмою, затвердженою Міністерством освіти і науки України (лист №1/11-6611 від 23.12.2004 року): Українська мова. 5-12 класи /Автори Г.Т. Шелехова, В.І. Тихоша, А.М. Корольчук, В.І. Новосолова, Я.І. Остаф. За редакцією Л.В. Скуратівського. – К.: Ірпін: Перун, 2005. – 176 с.

Вивчення української мови у 10-11 класах загальноосвітніх навчальних закладів здійснюватиметься за програмами, затвердженими Міністерством (наказ від 28.10.2010 № 1021), а саме:

– Українська мова. 10–11 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Технологічний, природничо-математичний, спортивний напрями, суспільно-гуманітарний напрям (економічний профіль). Рівень стандарту / Укладачі: М.І. Пентилік, О.М. Горошкіна, А.В. Нікітіна. – К.: Грамота, 2011.

– Українська мова. 10–11 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Суспільно-гуманітарний напрям (історичний, правовий, філософський профілі); філологічний напрям (профіль – іноземна філологія); художньо-естетичний напрям. Академічний рівень / Укладачі: Г.Т.Шелехова, В.І.Новосолова, Я.І.Остаф. – К.: Грамота, 2011.

– Українська мова. 10–11 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Філологічний напрям, профіль – українська філологія. Профільний рівень / Укладачі: Л.І.Мацько, О.М.Семенов – К.: Грамота, 2011.

До важливих завдань навчання української мови учнів основної і старшої школи на сучасному етапі розвитку мовної освіти відносимо:

1) урахування виняткової ролі державної мови в суспільному й особистісному розвитку кожного громадянина і потреби належною мірою оволодіти нею; необхідність збереження й подальшого її розвитку як безцінного культурного надбання попередніх поколінь українського народу і відповідальності школярів як громадян України в цій справі перед світовою спільнотою;

2) розвиток пізнавального інтересу до української мови як до феномена, вироблення в учнів здатності діставати естетичне задоволення від сприймання усного українського слова, читання художньої літератури

українською мовою;

3) формування потреби різнобічного розвитку власних здібностей і нахилів, оволодіння сучасними методами оперування знаннями, уміннями використовувати сучасні інформаційні й комунікаційні технології (Інтернет, дистанційні форми навчання та ін.);

4) забезпечення доступності знань, розвиток інтелектуальних і творчих здібностей учнів на основі індивідуалізації навчання, інтенсифікації навчального процесу тощо;

5) вироблення цілісного світогляду, знаходження сенсу життя як важливих умов удосконалення власної мовленнєвої здатності;

6) потреба дотримання загальнолюдських моральних норм як необхідної передумови уникнення конфліктних ситуацій та оптимального розв'язання їх у разі назрівання; розвиток в учнів уміння вести діалог, висловлювати власні думки й переконливо аргументувати їх;

7) прилучення учнів до загальнолюдських цінностей, що найпродуктивніше можна реалізувати в процесі інтегративного вивчення української мови з використанням засобів музики й живопису, художньої літератури, також спираючись на історичні дані;

8) урахування компетентнісного підходу до навчання української мови, за якого забезпечується результат навчання;

9) забезпечення особистісної значущості для кожного школяра здобутих знань і набутих умінь та навичок з української мови, усебічний розвиток особистості, її нахилів, здібностей і талантів;

10) формування в учнів потреби в удосконаленні власної мовленнєвої здатності впродовж усього життя.

Важливою ознакою сучасного уроку є використання здоров'язбережувальних технологій. Дбаючи про здоров'я учнів, необхідно урізноманітнювати форми організації навчального процесу, щоб діти мали можливість більше рухатися, а не перебувати у статичному положенні.

Згідно з наказом від 18.02.2008 № 99 «Про Типові навчальні плани загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням окремих предметів», розроблено навчальну програму з української мови:

– Програма для загальноосвітніх навчальних закладів (класів) з поглибленим вивченням української мови. 8-9 класи. / Програму підготували С.О. Караман, О.В. Караман, М.Я. Плющ, В.І. Тихоша; за редакцією С.О. Карамана – К.: Грамота, 2009. – 100 с.

Поглиблене вивчення української мови у 8-9 класах буде здійснюватися

методичні рекомендації

за підручниками, рекомендованими Міністерством освіти і науки України:

– Тихоша В.І., Плющ М.Я., Караман С.О., Караман О.В. Українська мова. Підручник для 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів (класів) із поглибленим вивченням української мови. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2012.

– Тихоша В.І., Плющ М.Я., Караман С.О., Караман О.В. Українська мова. Підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів (класів) із поглибленим вивченням української мови. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2012.

У вечірніх (змінних) загальноосвітніх навчальних закладах українська мова вивчатиметься за програмами:

– У 5-6 класах: Українська мова. 5-9 класи. Навчальні програми для учнів загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою /Укладачі: Г.Т.Шелехова, М.І.Пентиліук, В.І.Новосьолова, Т.Д.Гнаткович, К.В.Таранік-Ткачук, Н.Б.Коржова.- К.: Видавничий дім «Освіта», 2013.

– У 7-9 класах: Українська мова. 5-12 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів / Автори: Г.Т.Шелехова, В.І.Тихоша, А.М.Корольчук, В.І.Новосьолова, Я.І.Остаф. За редакцією Л.В.Скурятівського. – К.: Ірпінь: Перун, 2005.

– У 10-11 класах: Українська мова. 10–11 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Технологічний, природничо-математичний, спортивний напрями, суспільно-гуманітарний напрям (економічний профіль). Рівень стандарту / Укладачі: М.І. Пентиліук, О.М. Горошкіна, А.В. Нікітіна. – К.: Грамота, 2011.

– У 10-12 класах: Українська мова. 10–12 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Технологічний, природничо-математичний, спортивний напрями, суспільно-гуманітарний напрям (економічний профіль). Рівень стандарту / Укладачі: М.І. Пентиліук, О.М. Горошкіна, А.В. Нікітіна. – К.: Грамота, 2009. – 60 с.

У старшій школі дуже важливо враховувати нахили, здібності учнів і створювати умови для навчання за обраним профілем. Здійснюється така підготовка у формі реалізації курсів за вибором і факультативів, поглибленого вивчення окремих предметів, зокрема української мови, на диференційованій основі.

Програми курсів за вибором і факультативів, схвалених Міністерством, розміщено у збірнику:

Збірник курсів за вибором і фа-

культативів з української мови / За загальною редакцією Таранік-Ткачук К.В. – К.: Грамота, 2011.

Курси за вибором у старших класах мають забезпечити індивідуальні інтереси кожного учня: поглиблене та розширене вивчення профільних предметів, формування індивідуальної освітньої траєкторії школярів, орієнтація на усвідомлений та відповідальний вибір майбутньої професії. Водночас вони можуть сприяти вивченню непрофільних предметів і бути зорієнтовані на певний вид діяльності поза профілем навчання.

Важливим залишається організаційний аспект щодо використання програм курсів за вибором або факультативів. Факультативи розраховані на 9-17 годин опрацювання, мають «статус» необов'язковості. Відповідно до наказу Міністерства від 20.02.2002 р. №128 «Про затвердження Нормативів наповнюваності груп... загальноосвітніх навчальних закладів усіх типів та Порядку поділу класів на групи при вивченні окремих предметів у загальноосвітніх навчальних закладах» мінімальна наповнюваність груп при проведенні факультативних занять у ЗНЗ міської місцевості становить 8 учнів, сільської місцевості – 4 учні.

Програма курсу за вибором розрахована на 35 годин на рік (одна година на тиждень), ці заняття є обов'язковими для відвідування учнями від початку навчального року до завершення, робота учнів у кінці навчального року має бути оцінена.

Однак, урахувавши, що організація профільного навчання на етапі допрофільної (8-9 класи) та профільної (10-11 класи) освіти має свої

особливості, спричинені об'єктивними і суб'єктивними причинами, можливим є узгодження обраної програми з реальною ситуацією. Так, обравши курс за вибором на 35 годин на рік, учитель має право скоригувати кількість годин і ущільнити матеріал, якщо, згідно з реальними обставинами, може викладати лише факультативний курс на 17 годин на рік. Можливим є й зворотній процес, коли факультативний курс може бути використаний як курс за вибором. Кількість годин на вивчення кожної теми, збільшення навчального матеріалу має бути скоригованим у календарно-тематичному плануванні до програми курсу за вибором.

У такому випадку скоригована програма має бути погоджена на засіданні методичного об'єднання загальноосвітнього навчального закладу і затверджена керівником цього навчального закладу. У пояснювальній записці до програми обов'язково необхідно зазначити, на основі якої програми курсу за вибором або факультативу (за чиїм авторством), відповідно до якого посібника, схваленого Міністерством, розроблено скоригований варіант.

Упровадження системи зовнішнього незалежного оцінювання навчальних досягнень учнів з української мови спричинює значну увагу учителів-словесників до відпрацювання у школярів навичок виконання тестових завдань різної форми й різного ступеня складності, використання яких відбувається з метою забезпечення поетапного різнобічного й об'єктивного оцінювання навчальних досягнень учнів у процесі засвоєння ними курсу української мови, насамперед її мовної змістової лінії.

методичні рекомендації

Використання тестів – як під час здійснення поточного, так і підсумкового контролю – можна пропонувати учням з різними навчальними можливостями, передбачаючи різноманітні завдання за ступенем складності й творчим спрямуванням.

Оцінювання результатів навчання української мови здійснюється на основі компетентнісного підходу до шкільного мовного курсу, який насамперед має забезпечити учням інтенсивний мовленнєвий та інтелектуальний розвиток, уміння ефективно користуватися мовою, спілкуватися, домагатися успіхів у процесі комунікації, високу мовну культуру особистості; розвиток навичок самостійної навчальної діяльності, самоосвіти й самореалізації; сприяти формуванню громадянської позиції, національної самосвідомості тощо.

Під час оцінювання результатів навчальної діяльності учнів треба враховувати, що мова є не лише об'єктом вивчення, а й засобом навчання інших предметів, а це підвищує вимоги до рівня сформованості комунікативної компетентності школярів.

Контрольна перевірка з української мови здійснюється фронтально та індивідуально.

Фронтально оцінюються: аудіювання, читання мовчки, диктант, письмовий переказ і письмовий твір, мовні знання й вміння.

Індивідуально оцінюються: говоріння (діалог, усний переказ, усний твір) і читання вголос. Для цих видів діяльності не відводять окремого уроку. У I семестрі пропонуємо провести оцінювання 2 видів мовленнєвої діяльності (усний твір, діалог), результати оцінювання виставити в колонку без дати і врахувати в

найближчу тематичну. У II семестрі провести оцінювання таких видів мовленнєвої діяльності, як усний переказ і читання вголос. Повторне оцінювання всіх видів мовленнєвої діяльності не проводять.

Зразок заповнення сторінки журналу з української мови подано у методичному листі Міністерства від 21.08.2010 № 1/9-580. Додатковий запис щодо теми над датами в журналі не робиться.

Перевірка мовних знань і вмінь здійснюється за допомогою завдань тестового характеру (на їх виконання відводиться 15-20 хвилин уроку) залежно від характеру вивчуваного матеріалу. Решта часу контрольного уроку може бути використана на виконання завдань з аудіювання, читання мовчки.

Тематичну оцінку виставляють на підставі поточних оцінок з урахуванням контрольної (тестової) роботи з мовної теми. Оцінку за семестр виставляють на основі тематичного оцінювання.

Оцінювання говоріння, читання вголос здійснюється індивідуально шляхом поступового накопичення оцінок для того, щоб кожний учень (учениця) одержав(ла) мінімум одну оцінку за виконання завдань на побудову діалогу, усного переказу й усного твору. Для цих видів робіт не відводять окремого уроку, а оцінки виводять один раз на рік і виставляють у колонки без дати.

Кількість фронтальних та індивідуальних видів контрольних робіт з української мови в загальноосвітніх навчальних закладах з українською мовою навчання скориговано у програмі з української мови для 5-12 класів (лист Міністерства від 18.05.2009 № 1/9-342).

У таблиці зазначено мінімальну кількість фронтальних видів контрольних робіт, учитель на власний розсуд має право збільшувати цю кількість, залежно від рівня підготовленості класу, здібностей конкретних учнів, умов роботи тощо.

Викладання української мови у профільних класах філологічного напрямку (профіль – українська філологія) спрямоване на вирішення комплексу завдань: формування усвідомленого ставлення до української мови як інтелектуальної, духовної, моральної й культурної цінності, потреби знати сучасну українську літературну мову й досконало володіти нею в усіх сферах суспільного життя, розвиток інтелектуально-креативних здібностей, прагнення до творчого осягнення вершин української культури й мистецтва слова; готовності до адекватного вибору й отримання професійної гуманітарної (філологічної) освіти; поглиблення знань про мову як багатофункціональну знакову систему й суспільне явище, розуміння основних процесів, що відбуваються в мові, ознайомлення з мовознавством як наукою і працями провідних вітчизняних лінгвістів тощо; засвоєння норм мовленнєвої поведінки в різних сферах і ситуаціях спілкування та вдосконалення умінь і навичок спілкування в науково-навчальній, соціально-культурній, офіційно-діловій сферах, оволодіння різноманітними стратегіями і тактиками ефективного комунікації тощо.

Відповідно оцінювання говоріння у профільних класах філологічного напрямку (профіль – українська філологія) здійснюється індивідуально шляхом поступового накопичення оцінок для того, щоб кожний учень (учениця) одержав(ла) мінімум дві оцінки за виконання завдань на побудову діалогу, усного переказу та усного твору. Для цих видів робіт не відводять окремих уроків, а оцінки виводять двічі на рік і виставляються у колонки без дати.

Фронтальні види контрольних робіт

Форми контролю	5 клас		6 клас		7 клас		8 клас		9 клас		10 клас		11 клас	
	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II
Перевірка мовної теми *	4	4	3	3	3	3	2	2	2	2	2	2	2	2
Письмо: переказ	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
твір	–	1	–	1	–	1	1	1	1	1	1	–	1	–
Правопис: диктант **	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
аудіювання *	–	1	–	1	–	1	–	1	–	1	–	1	–	1
Читання мовчки *	1	–	1	–	1	–	1	–	1	–	1	–	1	–

* Основною формою перевірки мовної теми, аудіювання і читання мовчки є тестові завдання.

** Основною формою перевірки орфографічної й пунктуаційної грамотності є контрольний текстовий диктант.

Форми контролю	10 клас		11 клас	
	I	II	I	II
Перевірка мовної теми *	3	3	3	3
Письмо: переказ	1	1	1	1
твір	1	1	1	1
Правопис: диктант **	1	1	1	1
аудіювання *	1	1	1	1

Ведення зошитів оцінюється від 1 до 12 балів щомісяця протягом семестру і вважається поточною оцінкою. Під час перевірки зошитів враховується наявність різних видів робіт, грамотність, охайність, уміння правильно оформити роботи.